

De achterkant van verhalen

Anders kijken naar de Bijbel en de Koran

Jos van Remundt

Stichting Echelon / Uitgeverij Eburon

Bij het tot stand komen van deze uitgave hebben meerdere mensen hun betrokkenheid getoond door suggesties en ideeën voor de tekst te leveren, met name: Marleen Boon, vakleerkracht PC GVO, lesschrijver en begeleider identiteit en levensbeschouwing; Joost Engelsman, student Global And Comparative Philosophy, Universiteit Leiden; Leonne Geerdink, leerkracht en Studente orthopedagogiek aan de universiteit van Utrecht; Layla Hacene, casemanager bij Fier, begeleider/docent; Jan Hendriksen, zelfstandig administratief consultant bestuur Echelon; Judith Whitlau, afdeling educatie bij Jewish Cultural Quarter; Lieuwe Blaauw, manager Techniek & ICT. Zij dragen geen verantwoordelijkheid voor de nog aanwezige fouten en andere tekortkomingen.

ISBN 9789463012737

© Stichting Echelon, Diepgang door Doordenken en Doorvragen.
contact@stichtingechelon.nl
www.stichtingechelon.nl

Uitgeverij Eburon
info@eburon.nl
www.eburon.nl

Tekst: Jos van Remundt
Tekstcorrectie: Jan Hendriksen
Eindredactie: Sytske Blaauw
Beeldredactie: Elisabeth Engelsman
Fotografie: Jos van Remundt (pagina's 16, 19, 21, 38, 68, 84, 105, 125, 126, 172, 173, 175, 208, 243, 252, 282, 313, 353, 357, 365); Elisabeth Engelsman (pagina 96); Pxhere.com (pagina 39, 176, 237, 273, 317, 318)
Vormgeving en omslagontwerp: Textcetera

Afbeeldingen omslag: *Maria met kind onder zilverspar* (1510) door Lucas Cranach de Oude; *Maryam en Isa*, Perzische miniatuur (16e eeuw).

De Stichting heeft niet alle rechthebbenden van de foto's kunnen achterhalen. Eventuele rechthebbenden wordt verzocht zo snel mogelijk contact met de Stichting op te nemen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van Stichting Echelon.

Inhoudsopgave

Vooraf	15
Deel I Probleemstelling en duiding	25
I Het verhaal achter de verhalen	27
I.1 Inleiding	27
I.2 Voorbeeld van de invloed van verhalen op het openbare leven	28
I.3 Traditionele verhalen verliezen hun invloed	30
I.4 In de grote verhalen zijn de kernervaringen bepalend	32
Kader I.4.1 Dakpansgewijs	32
I.5 Kernervaringen hindoeïsme: Het bestaan van vele goden	33
I.6 Kernervaring boeddhisme: Verlichting van Boeddha	35
I.7 Kernervaring jodendom: Bevrijding van het volk uit de slavernij	36
I.8 Kernervaring christendom: De opstanding Jezus uit de dood gekoppeld aan de laatste maaltijd	37
I.9 Kernervaring islam: De openbaring aan de profeet Mohammed	39
I.10 Kernervaring: 'Durft te denken' volgens Kant	40
I.11 Kernervaring: Charles Robert Darwin over de evolutie	41
I.12 De kernervaring: Karl Marx over armoede	43
Kader I.12.1 Verhalen verteld door Domela Nieuwenhuis	44
I.13 De kernervaring: Aletta Henriëtte Jacobs over de achterstelling van de vrouw	45
I.14 De kernervaring: Martin Luther King over discriminatie en uitsluiting van 'gekleurde' mensen	47
I.15 Humanisme: verschillende stromingen naast elkaar	50
I.16 Resumé, van de jaren zestig tot vandaag	51

2	De doos van Pandora	55
2.1	Verhalen en traditie	55
2.2	Mythen vroeger en nu	56
2.3	Broers in de mythen	58
2.4	Uiteenlopende interpretaties bij verhalen	60
	Kader 2.4.1 Uiteenlopende interpretaties	60
2.5	Fundamentalisme versus vrijzinnig	63
2.6	Uiteenlopende interpretaties van scheppingsmythen	65
	Kader 2.6.1 'Uiteenlopende interpretaties bij een scheppingsmythe'	65
2.7	Mythen in relatie tot de levensvragen	67
	Kader 2.7.1 Socrates over communicatie	69
	Kader 2.7.2 Søren Kierkegaard over lef hebben	70
2.8	Communicatie aan de hand van de levensvragen	71
3	Verhalen vastleggen	75
3.1	Inleiding	75
3.2	Overgang van mondeling naar schriftelijk	76
3.3	Kloosters als bewaarplaatsen van verhalen	78
3.4	Invloeden op verhalen van buiten Europa	79
3.5	Nieuwe en creatieve ontwikkelingen vanaf de 13 ^e eeuw	81
3.6	De reformatie en boekdrukkunst	83
3.7	Twee manieren van vertalen	85
3.8	Een ontwikkeling van Mythos naar Logos	86
3.9	Griekse mythen: 'Wie is de mens?'	89
4	Mythen en verbeelding	93
4.1	Inleiding	93
4.2	Wat zijn mythen?	94
4.3	Mythen en levensvragen	95
4.4	Scheppingsmythen	96
4.5	Zondvloedmythen	99
4.6	Legenden	99
4.7	Joodse maassija	101
4.8	Legenden over martelaren	102
4.9	Relikwieën	104
4.10	Legenden over katholieke heiligen	104
4.11	Legenden bij protestanten	107
4.12	Legenden bij moslims	107
4.13	Sagen	110
4.14	Sprookjes en fabels	111
	Kader 4.14.1 Een Marokkaanse fabel over de hadji	112
4.15	Archetypen	112
4.16	Archetypen in geboorteverhalen van jodendom, christendom en hindoeïsme	114

Deel 2 Informatie en inzicht in de boeken 117

5 Met Abraham is het begonnen	119
5.1 Inleiding	119
5.2 De Bijbel	120
5.3 De Tenach	121
Kader 5.3.1 Hoe zoek je een tekst op in de Bijbel en de Koran?	123
5.4 De drie bundels: Tora, Nevie'iem en Chetoebim	123
5.5 Tora	124
5.6 Nevie'iem	127
Kader 5.6.1 Wie was Salomo?	128
5.7 Vriendschappen in de Tenach	129
5.8 Chetoebim	130
5.9 Enkele kenmerken van de Tenach	132
5.10 Midrasj	132
Kader 5.10.1 Enkele Midrasj vertellingen	133
5.11 Vrije wil	133
5.12 De Tien Geboden in de Tenach en de Koran	135
5.13 Spanningen rondom het joodse volk	139
5.14 Gilgamesj-epos	140
5.15 Stromingen binnen het jodendom	142
Kader 5.15.1 Het achtiengebied	144
5.16 Joodse mystiek	145
6 Paulus, de gangmaker	147
6.1 Inleiding	147
6.2 Waarom heten deze boeken 'Het Nieuwe Testament'?	147
6.3 Wat is het verhaal van het Nieuwe Testament?	148
6.4 De opbouw van het Nieuwe Testament	150
6.5 Archetypen in het Nieuwe Testament	155
Kader 6.5.1 Gastvrijheid in de Bijbel en de Koran	157
6.6 Een archetypisch verhaal van Nico ter Linden	157
6.7 Jezus	160
6.8 Maria	163
6.9 Maria Magdalena	164
6.10 Andere evangeliën over Jezus	165
6.11 De Didachè	167
6.12 De eerste vraagtekens bij de opkomst van het christendom	168
6.13 Geloof in de zonde en de duivel	169
6.14 Stromingen binnen het christendom	171
Kader 6.14.1 Het Onzevader	179
6.15 Christelijke mystiek	179

7	De openbaring van Mohammed	183
7.1	Inleiding	183
7.2	De Koran	184
7.3	De Koran is heilig	185
7.4	De inhoud van de Koran	186
7.5	De vijf zuilen	187
7.6	Het Troonvers	189
7.7	Goed en kwaad in de Koran	190
7.8	Kan een moslim alles weten?	191
7.9	Hoe leest een moslim de Koran?	193
7.10	De Hadith	195
7.11	Overgave aan Allah	195
7.12	De zesde zuil	196
7.13	Mohammed	199
7.14	Jezus in de Koran	204
7.15	De kritische geluiden bij de opkomst van de islam	205
7.16	Stromingen binnen de islam	207
7.17	Mystiek binnen de islam: soefisme	211
8	Diversiteit	215
8.1	Inleiding	215
8.2	Diversiteit in het ontstaan van deze boeken	216
8.3	Diversiteit in de mythen tussen de Bijbel en de Koran	217
8.4	Het verhaal van Abraham/ Ibrahim	220
8.5	Wanneer is iemand een profeet?	221
	Kader 8.5.1 Bomen willen een koning	222
8.6	God/Allah	223
8.7	Regels	224
8.8	Vasten	225
8.9	Bekeringen en besnijdenis	226
8.10	Afvalligen	229
8.11	Vrouw	233
8.12	Homoseksualiteit	240
8.13	Geweld	244
8.14	Resumé	252

Deel 3 De praktijk toen en nu	255
9 Vertalingen	257
9.1 Inleiding	257
9.2 Vroege Bijbelvertalingen	258
9.3 Reformatie	260
Kader 9.3.1 De drie dimensies bij de vier christelijke geloofsrichtingen	260
9.4 De Statenvertaling	261
9.5 Uiteenlopende vertalingen	263
9.6 Vertalingen voor 'niet-gelovigen'	267
9.7 Joodse vertalingen	269
9.8 Midrasj	270
Kader 9.8.1 Enkele Midrasj vertellingen	271
9.9 De Haggadah	271
9.10 Koran vertalingen	272
10 In Woord en Beeld	277
10.1 Inleiding	277
10.2 Het woord staat centraal	277
10.3 Jodendom	279
10.4 Christendom	279
10.5 Twee kunststromingen binnen het christendom	282
10.6 Iconen	285
10.7 Maria op iconen	286
10.8 Islam	287
10.9 Heiligen	290
10.10 Afbeeldingen in boeken	292
10.11 Afbeeldingen voor kinderen	297
10.12 Afbeeldingen in de Koran	297
10.13 Strijd om beelden	298
11 Hoor de engelen zingen	303
11.1 Inleiding	303
11.2 Een kort geschiedenisoverzicht	304
11.3 Zingen in een kerk	307
11.4 De wortels van het gregoriaans	308
11.5 Drama in de kerk	309
11.6 Byzantijnse muziek	309
11.7 Moderne devotie	310
11.8 Reformatie	311
11.9 Barok	312
11.10 Het orgel	312
11.11 Klokken	314
11.12 Christelijke muziek in de 20 ^{ste} eeuw	316
11.13 Het lied in de joodse traditie	319
11.14 Het lied in de islamitische traditie	319

12 Vertalingen voor kinderen	323
12.1 Inleiding	323
12.2 Kinderliteratuur	324
12.3 Bestaat er een ideale kinderbijbel?	326
12.4 Kinderbijbels vanaf de jaren vijftig	329
12.5 Kinderbijbels vanaf de jaren zestig	329
12.6 Protestante kinderbijbels	330
12.7 Katholieke kinderbijbels	333
12.8 Evangelische kinderbijbels	333
12.9 Bijzondere kinderbijbels vanaf de eeuwwisseling	335
12.10 Illustraties in een kinderbijbel	337
12.11 Een Tenach voor kinderen	337
12.12 Een Koran voor kinderen	339
12.13 Verhalen in stripvorm	343
12.14 Nieuwe media	346
13 Anders kijken naar de Bijbel en de Koran	349
13.1 Inleiding	349
13.2 De levensvragen	351
13.3 Communicatie tussen diverse opvattingen	353
Kader 13.3.1 Uiteenlopende interpretaties bij de levensvragen	354
13.4 Filosoferen aan hand van de levensvragen	355
13.5 Welk verhaal raakt jou?	356
13.6 Hoe vertel je het verhaal?	359
Kader 13.6.1 Een Midrasj over verbeelding	361
13.7 Herschrijf een bestaand verhaal	362
13.8 Je eigen levensverhaal schrijven	363
13.9 Het verhaal spelen	365
Kader 13.9.1 De vier spelvormen	367
13.10 Verhalen en actualiteit	367
13.11 Verhalen en muziek	370
13.12 Stilstaan bij een tekst	370
13.13 Lezen vanuit de monastieke traditie	371
13.14 Wat is de opbouw van de tekst?	373
13.15 Teksten lezen vanuit diverse invalshoeken	375
13.16 Welke vertaling	376

14 Permanente educatie	381
14.1 Inleiding	381
14.2 Hoofdstuk 1. Een verhaal bevat meer verhalen	383
14.3 Hoofdstuk 2. De doos van Pandora	384
14.4 Hoofdstuk 3. Verhalen op schrift	385
14.5 Hoofdstuk 4. Mythen en verbeelding	386
14.6 Hoofdstuk 5. Met Abraham is het begonnen	387
14.7 Hoofdstuk 6. Paulus de gangmaker	388
14.8 Hoofdstuk 7. De openbaring van Mohammed	389
14.9 Hoofdstuk 8. Diversiteit	390
14.10 Hoofdstuk 9. Vertalingen	392
14.11 Hoofdstuk 10. In Woord en Beeld	392
14.12 Hoofdstuk 11. Hoor de engelen zingen	393
14.13 Hoofdstuk 12. Vertalingen voor kinderen	393
14.14 Hoofdstuk 13. Anders kijken naar de Bijbel en de Koran	394
Lijst van personen en begrippen	395
Personenregister	411
Andere uitgaven van Stichting Echelon	417

Al sinds eeuwen houdt men zich bezig met levensvragen. Dat kan men doen als filosoof, theoloog, socioloog, historicus of zomaar uit nieuwsgierigheid. Deze zoektocht naar antwoorden op de levensvragen wordt gedaan vanuit verschillende invalshoeken. Ook Echelon heeft één en ander onderzocht en deze samengebracht in een werk dat toegankelijk is voor een breed publiek. We willen met dit boek aantonen dat er niet één juiste interpretatie bestaat bij een uitleg van de teksten en de verhalen die staan in de Bijbel en de Koran. We hebben zorgen bij een aantal manieren van interpreteren, want de teksten die in de Bijbel en de Koran staan zijn niet zo onschuldig en vrijblijvend. Wie bovenmatig belang hecht aan een bepaalde letterlijke interpretatie van de inhoud van deze boeken, en niet uitgaat van de vrije rede, kan tot nare woorden en daden komen over andersdenkenden, vrouwen, homoseksuelen, ...

Bij Plato staat de vrije rede en studie centraal, hij stichtte een filosofieschool op: 'De Academie', zie fresco uit Pompeji (100 n. Chr.) Deze fresco laat zien dat naast het bestuderen van teksten, een vrije gedachtenontwikkeling een sleutel is tot humanisering van de samenleving. Stel daarom vragen bij verhalen, want alles heeft een achterkant.

De maatschappij verandert

In de afgelopen decennia zijn er veel opvallende ontwikkelingen geweest die een grote impact hadden en hebben binnen de godsdiensten en de samenleving. Want wanneer men zegt "Ach, het zijn maar woorden", dan gaat men gemakkelijk voorbij aan het feit dat de woorden uit de Bijbel en de Koran discutabel kunnen zijn en tevens een legitimatie vormen voor onderdrukking, uitsluiting en geweld.

Hierbij een aantal voorbeelden ter overdenking:

1. *Godsdienst en samenleving*

► *Vrijheid van interpretatie*

In de eerste eeuwen van de islam had men meer vrijheid om de Koran te interpreteren. Deze vrijheid van interpretatie werd minder vanzelfsprekend vanaf de negende eeuw tot op de dag van vandaag, omdat een aantal theologen en wereldlijke overheden het voor het zeggen kregen. Iets soortgelijks gebeurde ook bij het christelijk denken. Binnen de reformatie en bij de tegenbeweging van de rooms-katholieke kerk, de contra-reformatie, in de 16e eeuw wilde men naar duidelijke en vaststaande zekerheden door de introductie van catechismussen. In deze catechismussen werden ‘stellingen’ geformuleerd die tot halverwege de 20ste eeuw zonder twijfel aangenomen moesten worden.

Bloemen, kaarsen, boekje ‘Nijntje huilt’, op het 24 Oktoberplein in Utrecht na de aanslag in een tram op 18 maart 2019.

▶ **Cultuurchristen**

Eind vorige eeuw is er een groep ontstaan die zich ‘cultuurchristen’ noemen. Zij gaan met de Kerstmis naar de kerk. Rond Pasen naar de Mattheuspassion of naar de rockopera 'Jezus Christ Superstar'. Zij hebben zich een vrijblijvende definitie van het christendom eigen gemaakt.

▶ **Joodse traditie en christelijke traditie**

De terminologie joods-christelijke traditie komt regelmatig terug in de journalistiek en literatuur. Dat is onjuist, want beide hebben elk hun eigen traditie: de joodse traditie en de christelijke traditie. Iedereen die de geschiedenis een beetje kent, weet dat het christendom zijn joodse oorsprong eeuwenlang genegeerd en verwaarloosd heeft. Het was zelfs zo erg dat de christelijke geschiedenis overloopt van antisemitisme. In 1917 wilden enkele theologen van de Duitse lutherse kerk tijdens de vierhonderdste verjaardag van Luthers hervorming, het Nieuwe Testament opschonen van het Joodse gedachtegoed.

▶ **Opleving van fundamentalisme**

Er is vanaf het begin van de 21ste eeuw een opleving van orthodoxie en het teruglopen van liberale en vrijzinnige groepen binnen de godsdiensten. De traditionele liberale godsdienstige en sociale middengroepen verliezen terrein en groepen met duidelijke fundamentalistische, nationalistische en extreme uitgangspunten worden zichtbaarder in het publieke leven.

▶ **Verdwijnen van middengroepen**

Door het in rap tempo verdwijnen van de christelijke middengroepen gaan ook de liberale en vrijzinnige interpretaties en traditie verloren. Zo krijgt de christelijke godsdienst een steeds orthodoxer en fundamentalistischer profiel in het openbare leven.

▶ **Verdachtmakingen**

Fundamentalisten leggen hun normen en waarden op aan vrijere gelovigen en niet-gelovigen en beknotten ze zo in hun rechten. Deze opstelling heeft als gevolg dat mensen die vrij en open hun levensbeschouwing willen beleven of hun mening willen uiten door hen in diskrediet worden gebracht. Deze denkwijze en houding scheppen een klimaat waarin de mensenrechten, de rechten van vrouwen, minderheden en andersdenkenden geschonden worden.

▶ Orthodoxe kerken en moskeeën

De opkomst van migranten-kerken en -moskeeën in het westen brachten vaak een orthodoxe opvatting waardoor ze bijvoorbeeld homoseksualiteit en de evolutieleer afwijzen. In dergelijke bewegingen wordt (vrouwen)besnijdenis geaccepteerd. Op basis van onze kennis van de christelijke orthodoxie hadden we kunnen weten dat de participatie van deze ‘nieuwe’ groepen een zware opgave zou worden.

▶ Misleidende informatie

De media en commercie krijgen meer en meer invloed op de uitleg van de Bijbel en de Koran. Men gaat op eigen onderzoek uit waardoor men een eenzijdige en verminkte weergave kan tonen over wat de evangelische boodschap inhoudt of hoe de islam in elkaar zit,...

▶ Angst voor de ander

Er is angst om het gesprek aan te gaan over levensvragen. Er bestaat een grens tussen geloof en cultuur en tussen overtuigingen en interpretaties. Kritische vragen worden soms van tafel geschoven omdat mensen gekwetst kunnen worden in hun geloofsovertuigingen. Doordat de kennis en het inzicht ontbreekt, wordt het onderwerp als emotioneel ervaren in plaats van inhoudelijk.

2. *Burgerschap*

▶ Westerse waarden onder druk

Er is sinds enkele decennia een proces gaande waarbij men in de ‘westerse wereld’ minder overtuigd is van het belang van de westerse waarden. Tijdens de veiligheidsconferentie in München 2020 ging aandacht naar het feit dat er steeds minder vertrouwen is in de rechtsstaat en de integriteit van het individu.

▶ Artikel 6 van de Grondwet

Volgens Artikel 6 heeft iedereen het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden. Dit recht houdt ook in dat men kan uit treden uit een geloofsgemeenschap. Geloofsgemeenschappen behoren toe te staan dat gelovigen uittreden. Anders geformuleerd: dit is een grondrecht dat geloofsgemeenschappen moeten eerbiedigen.

Bloemen bij beeld 'Eenheid de sterkste keten' (1987), gemaakt door Sofie Hupkens. Het beeld herdenkt het Jordaanoproer uit juli 1934 en de solidariteit tussen mensen met daarin de belangrijke rol van vrouwen.

▶ Artikel 23 van de Grondwet

Godsdienst en de staat zijn in principe gescheiden. Er is een denkbeweging gaande dat dit ook zou moeten gelden voor de openbare instellingen als het onderwijs. Want momenteel zijn er veel spanningen en onduidelijkheid rondom deze scheiding. Vanuit deze gedachte is artikel 23 gedateerd en aan herijking toe.

▶ Godsdienstige feestdagen

Een aantal officiële feestdagen is godsdienstig gekleurd en dat komt niet overeen met de diversiteit van de bevolking. Er ontstaat een besef dat deze verplichte feestdagen in strijd zijn met het gelijkheidsbeginsel dat terugkomt in Artikel 1 van de Grondwet. Een vraag bestaat om een aanpassing waarbij bijvoorbeeld enkele officiële gemeenschappelijke vrije dagen zijn en een aantal ‘keuzedagen’ waarvoor men vrij kan vragen vanwege eigen levensbeschouwing.

▶ Dierenwelzijn

Het is zinvol dat er nagedacht wordt over het dierenwelzijn in relatie tot onverdoofd slachten.

3. Opleidingen

▶ Geesteswetenschappen

De Geesteswetenschappen staan steeds meer onder kritiek, ze zouden geen nut hebben. Als het geen geld oplevert, lijken deze wetenschappen onbelangrijk en zinloos. Maar juist in een tijd waarin de technologie snel verandert en waarin meer en meer ongefundeerde en fundamentalistische uitleg verschijnt is het belangrijk dat men inzicht verwerft, helder denkt, goed argumenteert en altijd blijft leren. Om die vaardigheden te ontwikkelen is het belangrijk dat de studie Geesteswetenschappen goed gepromoot en aangeboden wordt.

▶ Hoger Onderwijs

Maatschappelijke thema's zijn een dagelijkse realiteit. Onze meningen en ons wereldbeeld worden mede gevormd door inzicht op de godsdiensten, geschiedenis, literatuur, kunst, politiek. Hoe breder en diepgaander het inzicht van ieder is in dit alles, hoe beter zijn rol in de samenleving. Vanuit deze gedachte is het wenselijk dat het vak ‘geesteswetenschappen’ een onderdeel wordt op alle hbo-opleidingen.

Jonge mensen zijn op onderzoek uit over mensenrechtenschending en vrijheid in Etty Hillesum-centrum, Deventer. De Jodenvervolging, de Holocaust, is daar het centrale punt. Als men niet begrijpt hoe dat toen is gegaan, dan ziet men de signalen van nu ook niet, zoals antisemitisme of homohaat.

► Godgeleerdheid

Lange tijd hebben de faculteiten Godgeleerdheid deel uitgemaakt van de openbare universiteiten. Door de teruggang van het studentenaantal en de ontwikkelingen in universiteit en samenleving zijn de faculteiten Godgeleerdheid opgeheven. Dat is geen goede zaak, want juist voor deze wetenschappen is het van belang verbinding te houden met de samenleving. In deze tijd is een voortdurend sociaal-en cultuurwetenschappelijke onderzoek en studie nodig van de grondslagen van de godsdiensten, het onderzoek naar de ontwikkeling van de verschillende tradities en de uitdrukkingsvormen. Dat rechtvaardigt de noodzaak van de terugkeer van deze disciplines aan de universiteiten.

► ANP-redacteur geestelijk leven

Het ANP had tot in de jaren '90 een redacteur 'geestelijk leven', maar deze functie werd opgeheven vanwege de teruglopende belangstelling. Dat is een kwalijke zaak, want er speelt vandaag de dag veel rondom dit onderwerp. Wanneer journalisten naar aanleiding van de actualiteit hierover schrijven dan blijken er vaak hiaten in hun artikelen te zitten ten aanzien van kennis en inhoud. Daarom is het van groot belang dat er een inhoudelijke redactie aanwezig is waar de journalisten op terug kunnen vallen.

► Verhalen verbinden

Zinnen als 'Verhalen verbinden', 'Waar verhalen samenkomen' en 'Iedereen houdt van verhalen' vragen om een kritische blik en door-denking. De mens kan gevoelig zijn voor verhalen en heeft daarbij ook de neiging om, volgens Yuval Noah Harari (2015), onzin aan te nemen. Wanneer men zich door een verhaal laat verbinden kan dat leiden tot iets goeds, maar ook tot ellende en onrechtvaardigheid.

Deze uitgave bestaat uit drie delen

Deel I Probleemstelling en duiding

In het eerste hoofdstuk wordt het duidelijk dat het christendom zijn terrein en invloed in het westen verliest. Er zijn nog restanten van het christendom zichtbaar in de musea, klassieke muziek, christelijke jongeren festivals en bij mensen die een kerk bezoeken. De islam neemt meer en meer een plaats in het openbare leven in.

In dit deel wordt ook beschreven dat het jodendom, christendom, islam of humanisme niet als één stroming te duiden is omdat zij bestaan uit veel stromingen: van vrijzinnige tot fundamentalistische, wat leidt tot interne en externe communicatieproblemen.

De Bijbel en de Koran bevatten verschillende literaire genres, zoals mythen: legenden, poëtische teksten. Daarom wordt in dit deel dieper ingegaan op wat mythen zijn en wat de betekenis daarvan is binnen de stromingen van de godsdiensten.

Deel 2 Informatie en inzicht in de boeken

Dit deel geeft een globaal (in)zicht in de inhoud van de boeken van de drie monotheïstische godsdiensten. Hier wordt aangetoond dat het begrip God/Allah van de drie monotheïstische godsdiensten grote diversiteit bevat. Vanwege de beperkte omvang van dit boek is het niet mogelijk om alle teksten te beschrijven en uit te diepen. De selectie en de verwijzingen naar de bronnen in hoofdstuk 14 zijn van dien aard, dat enerzijds zicht wordt gegeven op de problematiek en anderzijds uitgedaagd wordt om verder op onderzoek te gaan naar ‘De Achterkant van Verhalen’.

Deel 3 De praktijk toen en nu

In deel 3 wordt één en ander gekoppeld aan de dagelijkse praktijk en aan de levensvragen. Verder worden aanbevelingen gegeven hoe een verhaal opnieuw verteld, gelezen, geanalyseerd en onderzocht kan worden.

Bij het begin van elk hoofdstuk wordt verwezen naar een afbeelding op de titelpagina. Er zijn afbeeldingen, schema's, achtergrondteksten en verhalen opgenomen ter verheldering van de inhoud. Bij de hoofdstukken 1, 5, 6 en 7 wordt in het kort een levensbeschouwing beschreven met daarbij de meest in het oog vallende deelstromingen. Wanneer geen verwijzing naar een vertaling wordt gegeven, is het de vertaling van de Bijbel van de ‘Willibrordvertaling’⁹⁵ en voor de Koran de ‘Koranvertaling’ van Fred Leemhuis. Leemhuis vertaalt het Woord Allah in God, maar in deze uitgave wordt het woord Allah gebruikt omdat dit woord voor vele moslims een essentieel onderdeel is in hun dagelijks spraakgebruik.

Bij het schrijven van deze uitgave is er steeds van uitgegaan dat alles onderbouwd moet zijn. Daarnaast is alles met een kritische blik opgetekend, zowel wat betreft de historische bronnen als de hedendaagse publicaties. Het blijft moeilijk de exacte feiten te achterhalen, maar feitelijke informatie helpt ons om gebeurtenissen en ontwikkelingen in perspectief te zetten. We hebben, wanneer we met bepaalde feiten werden geconfronteerd, deze steeds gecontroleerd aan de hand van meerdere bronnen.

Tot slot

Albert Camus (1913-1960) zei dat het verkeerd benoemen van de feiten een oorzaak van de problemen in de wereld is. Om de dingen goed te benoemen is van belang dat men doorvraagt en onderzoekt.